

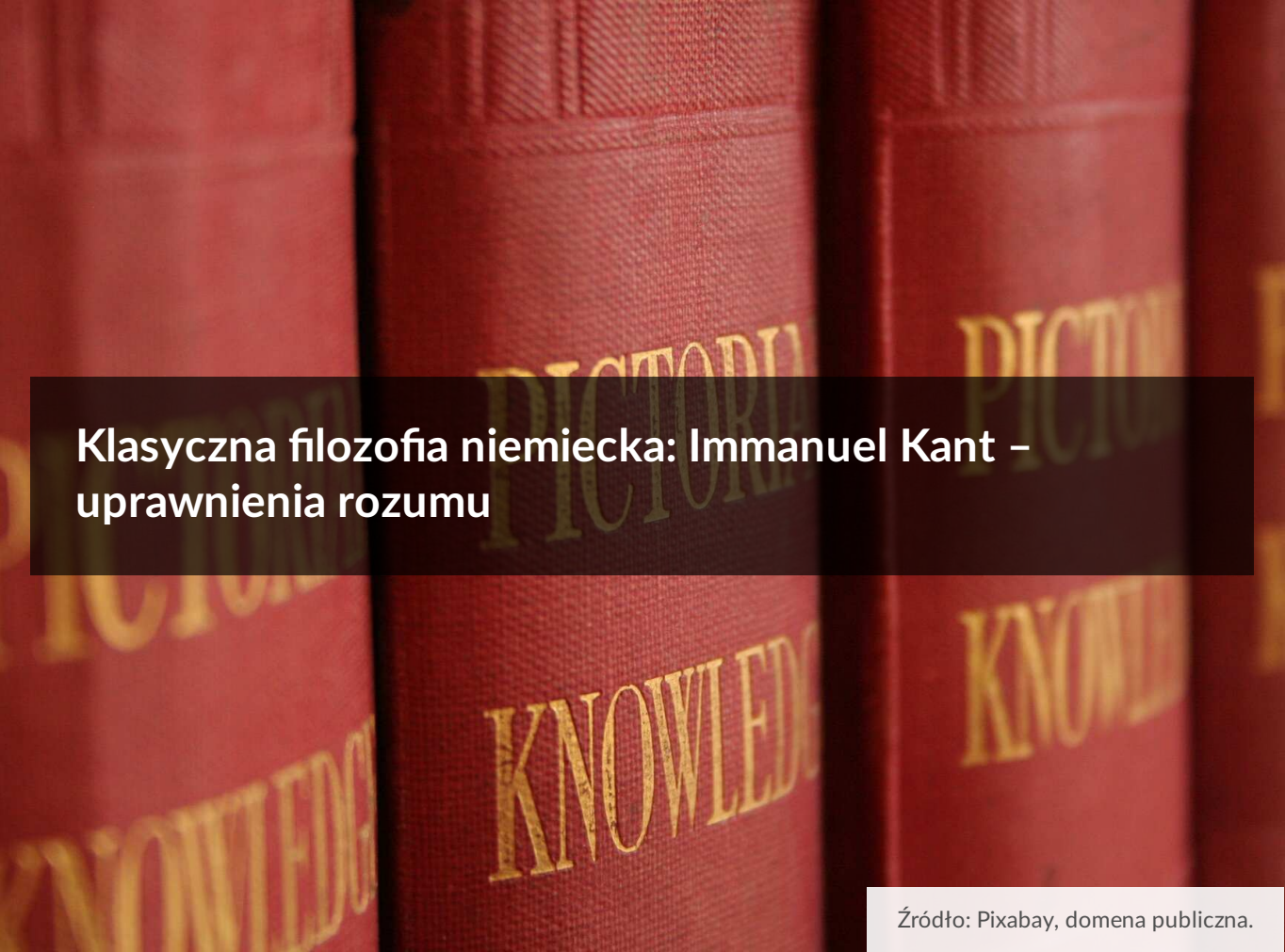
Klasyczna filozofia niemiecka: Immanuel Kant – uprawnienia rozumu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Immanuel Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, przeł. M. Wartenberg.
- Immanuel Kant, *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki...*, przeł. B. Bornstein, na nowo opracowała J. Suchozewska.

- Immanuel Kant, *Krytyka czystego rozumu*, przeł. R. Ingarden.
- Immanuel Kant, *Krytyka władzy sądenia. O pięknie i sądzie smaku*, przeł. J. Gałdecki, cz. I, § 2 i 5, fragmenty.
- Immanuel Kant, *Krytyka czystego rozumu. O ostatecznym celu naszego rozumu*, przeł. R. Ingarden, *Metodologia transcendentálna*, dz. II, rozdz. I, fragmenty.
- Immanuel Kant, *Krytyka czystego rozumu. O ograniczonym stosowaniu idei czystego rozumu*, przeł. R. Ingarden, *Nauka o elementach*, cz. II, dz. II, ks. II, poddz. III.
- Immanuel Kant, *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki, która będzie mogła wystąpić jako nauka. O ideach czystego rozumu*, przeł. B. Bornstein, na nowo opracowała J. Suchorzewska, § 40, fragment.
- Immanuel Kant, *Krytyka czystego rozumu. O poznawczym zastosowaniu kategorii intelektu*, przeł. R. Ingarden, *Nauka o elementach*, cz. II, dz. I, ks. I, poddz. II, § 22.
- Immanuel Kant, *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki, która będzie mogła wystąpić jako nauka. Odparcie zarzutu o idealizm*, przeł. B. Bornstein, na nowo opracowała J. Suchorzewska, § 13, fragment.

Klasyczna filozofia niemiecka: Immanuel Kant – uprawnienia rozumu

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Na czym polega wielkość Immanuela Kanta? Dlaczego nazywa się go filozofem wszechczasów?

Wyjątkowy projekt filozoficzny Kanta miał na celu oparcie całości ludzkiej wiedzy na absolutnie pewnych podstawach. Podobną próbę podjął wcześniej Kartezjusz. Kant dokonał jednak rewolucyjnego zwrotu w epistemologii, stawiając w centrum zainteresowań ludzki umysł jako podmiot, który w procesie poznania nie tylko odbiera, ale i kształtuje rzeczywistość. Badał warunki możliwości poznawania przedmiotów. Takie poznawanie samego poznawania nazwał transcendentalnym.

Twoje cele

- Poznasz postać i założenia filozofii Immanuela Kanta.
- Opiszysz zakres filozoficznych zainteresowań Kanta.
- Ocenisz wkład Kanta w rozwój europejskiej filozofii.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat filozofii Immanuela Kanta, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Immanuel Kant o sędach i intelekcie](#)
- [Immanuel Kant – O metafizyce](#)
- [Krytyka praktycznego rozumu Immanuela Kanta na tle epoki](#)
- [Myśl Immanuela Kanta: część 3. Nowy podział sądów](#)
- [Myśl Immanuela Kanta: część 9. Recepcja i dyskusja](#)

Krytyka, czyli filozofia transcendentalna

Przechodząc do opisu filozofii [transcendentalnej](#), musimy zdać sobie sprawę, że Kant nie używa słowa „**krytyka**” w znaczeniu potocznym. Nie chodzi tu o obalenie jakiegoś poglądu czy stanowiska, o jego „skrytykowanie”, lecz raczej o analizę teoretycznych założeń, kryjących się za twierdzeniami i o ich prawomocność logiczną. Chodzi tu rozbiór danego zespołu twierdzeń, służący ich ugruntowaniu, a nie odrzuceniu. Owo krytyczne ugruntowanie dotyczyło najpierw problematyki poznania, prawomocności wiedzy, możliwości nauki w rygorystycznym sensie tego słowa, a następnie problematyki zasad kierujących ludzkimi działaniami. Zgodnie z tą chronologią Kant, przypatrując się stanowi współczesnej mu wiedzy, uznał, że pewne jej dziedziny osiągnęły powszechnie akceptowany status nauki (np. matematyka, fizyka – czyli, jak mówi Kant, „czyste przyrodoznawstwo”), tzn. dziedziny wiedzy formułującej twierdzenia pewne i koniecznie, obowiązujące wszystkich zajmujących się tą dziedziną. Inne zaś

Myśliciele zajmujący się zagadnieniami metafizycznymi (kosmologia, rozważania o przeznaczeniu człowieka, teologia) – jak na przykład w ówczesnych Niemczech „szkoła Wolffa” – traktowali swoje spekulacje, odwołując się do dogmatycznych założeń, jako równoprawnych z dociekaniem ówczesnych fizyków. Co sprawiło, że Kant dostrzegł problematyczność statusu metafizyki w epoce?

Źródło: Johann Georg Wille, *Portret Christiana Wolffa (1679-1754), profesora matematyki*, Wikimedia Commons, domena publiczna.

dziedziny, ogólnie przez Kanta określane mianem „**metafizyki**”, takiego statusu nie osiągnęły. Przed filozofem stało **zadanie krytycznego rozbioru** tych **wszystkich dziedzin wiedzy**, by zorientować się, jakie to warunki muszą zostać spełnione, by dana dziedzina „mogła wystąpić jako nauka”.

Jak powiada sam Kant:

((Immanuel Kant

Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki...

napomnienie Dawida Hume'a było właśnie tym pierwszym sygnałem, który przed wielu laty przerwał moją drzemkę dogmatyczną i nadał całkiem inny kierunek moim badaniom w dziedzinie filozofii spekulatywnej.

Źródło: Immanuel Kant, *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki...*, przeł. B. Bornstein, na nowo opracowała J. Suchorzewska.

„Napomnienie” to dotyczyło niemożności wykrycia koniecznych związków przyczynowych w samej przyrodzie. Kant nie potraktował go jednak jako ostatecznego i prawomocnego wyniku badań w tej dziedzinie. **Sceptycyzm** Hume'a w kwestii możliwości wykrycia koniecznych i powszechnych praw rządzących danymi w doświadczeniu faktami nie zadowalał Kanta i popchnął go właśnie do budowy „formalnej nauki”. Miała ona dowieść na drodze krytyki możliwości takich praw w dziedzinie czystych operacji intelektualnych, w dziedzinie przyrodoznawstwa i w dziedzinie metafizyki, a następnie w dziedzinie ludzkich zachowań moralnych. Tak więc **program filozoficzny Kanta** był **programem pozytywnym**, kolejną po Kartezjuszu wielką **próbą zapewnienia pewnej wiedzy**. Jak pisał, nie bez literackiego, polotu Kant:

((Immanuel Kant

Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki...

Hume [...] nie przeczuwał możliwości tego rodzaju formalnej nauki i chcąc swojemu okrętowi zapewnić bezpieczeństwo, osadził go na mieliźnie sceptycyzmu, gdzie może sobie leżeć i gnić; mnie zaś, przeciwnie, chodzi o danie mu sternika, który by [...] – zaopatrzony w dokładną mapę morza i kompas – mógł go pewnie poprowadzić tam, dokąd mu się wydaje właściwe.

Źródło: Immanuel Kant, *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki...*, przeł. B. Bornstein, na nowo opracowała J. Suchorzewska.

Ów właściwy kierunek badań polegał zatem na **wykryciu niezbędnych warunków, jakie musi spełniać wiedza (w różnych dziedzinach)**, by mogła być nauką formułującą powszechnie obowiązujące prawa. A ponieważ nauka może sprawdzać swoje twierdzenia

w doświadczeniu, na materiale dostępnych **empirycznie** i potwierdzających te twierdzenia faktów, to poszukiwanie tych niezbędnych warunków musi badać warunki „możliwości wszelkiego doświadczenia”. Innymi słowy, trzeba rozpatrzyć, co w samym doświadczeniu sprawia, że ma ono uporządkowany charakter, że pojawiające się w nim przedmioty i zjawiska systematycznie się ze sobą wiążą. Co uprawomocnia nasze przekonanie, iż zarówno te przedmioty, jak i związki między nimi naprawdę poznajemy? Jakie warunki zatem muszą zostać spełnione, by poznanie czegokolwiek było możliwe? Otóż takie **rozpoznawanie warunków możliwości samego poznania**, można rzec; „poznawanie poznania”, Kant nazywa „**transcendentalnym**”. Pisze:

((Immanuel Kant

Krytyka czystego rozumu

Transcendentalnym nazywam wszelkie poznanie, które zajmuje się w ogóle nie tyle przedmiotami, ile naszym sposobem poznawania przedmiotów, o ile sposób ten ma być *a priori* możliwy.

Źródło: Immanuel Kant, *Krytyka czystego rozumu*, przeł. R. Ingarden.

Wyjaśnijmy przy okazji, że określenie *a priori* (pierwszy) oznacza przyjęcie jakiegoś założenia, treści jakiegoś twierdzenia na mocy racji logicznych, przed doświadczeniem, a określenie *a posteriori* (drugi) oznacza akceptację treści jakiegoś twierdzenia na podstawie doświadczenia, na drodze wnioskowania z obserwowanych faktów. Jak więc należy rozumieć owo transcendentalne poznanie?

Termin „transcendentalny” funkcjonował w filozofii na długo przed epoką nowożytną. Z jednej strony w ramach tradycji neoplatonickiej używano go jako określenia sfery teologicznej, „spraw boskich”, a z drugiej strony w średniowiecznej scholastyce stosowano go w nieco szerszym niż teologiczne znaczeniu – przy problematyce tzw. transcendentalistów. Transcendentalistami nazywano pojęcia niepodpadające pod żadną

z dziesięciu Arystotelesowych kategorii (kategorie porządkowały różne rodzaje przypisywania rozmaitych własności dowolnym przedmiotom, tj. rodzaje orzekania) – a mimo to wyrażające jakąś doskonałość, czyli, innymi słowy, oznaczające takie pozaświatowe istności, jak: Byt, Jedno, Prawda, Dobro, Piękno. W tych wczesnych kontekstach termin „transcendentalny” znaczył właściwie tyle co „transcendentny”, czyli przekraczający skończoną ludzką rzeczywistość, wpisaną w czas i przestrzeń.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Kant odrzucił takie rozumienie pojęcia i nadał mu nowe znaczenie w filozofii nowożytnej. Transcendentalizm rozpatrywał w swojej filozofii jako możliwość transcendentnego użytku władz poznawczych, czyli wykroczenia poznania poza granice doświadczenia, ale ostateczna konkluzja jego badań okaże się negatywna: **rzeczywiste poznanie może dochodzić do skutku tylko w granicach doświadczenia. Poznanie transcendentalne** będzie zatem oznaczało rozpoznanie warunków możliwości doświadczenia (a więc poznawania), dokonywane na drodze logicznej analizy przed wzięciem pod uwagę wyników doświadczenia. Takie poznanie znajduje potwierdzenie swojej prawdziwości jedynie w strukturze i treści samego doświadczenia. Tym samym, najogólniej mówiąc, Kant w specyficzny sposób wiąże ze sobą dotąd rozdzielone tradycje filozofii nowożytnej: **racjonalistyczną i empirystyczną**. Nie robi tego jednak na zasadzie pomieszania obu wątków, tylko wykazując, iż **poznanie ludzkie składa się z dwóch „pni”**: **intelektualnego i zmysłowego**; obie te składowe poznania trzeba uwzględnić, jeśli chce się wiernie odtworzyć strukturę rzeczywistego poznawania czegokolwiek. Kant pisze:

((Immanuel Kant

Krytyka czystego rozumu

Bez zmysłowości nie byłby nam dany żaden przedmiot, bez intelektu żaden nie byłby pomyślany. Myśli bez treści naocznej są puste, dane naoczne bez pojęć – ślepe. [...] Intelekt nie jest zdolny niczego oglądać, a zmysły niczego myśleć. Tylko stąd, że się one łączą, może powstać poznanie.

Źródło: Immanuel Kant, *Krytyka czystego rozumu*, przeł. R. Ingarden.

Kant łączy racjonalizm z empiryzmem nie tylko w tym sensie, że rekonstruuje strukturę doświadczenia. Jeśli doświadczenie ma być źródłem wiedzy pewnej, to badania należy rozpoczynać od zastanych faktów. Jeśli poszukujemy warunków możliwości poznania pewnego, a więc warunków możliwości nauki, to powinniśmy zbadać strukturę tych gałęzi wiedzy, które za naukę bezdyskusyjnie uchodzą. A ponieważ **na naukę składają się** wypowiedane w jej ramach twierdzenia, czyli w języku logiki sądy, więc trzeba najpierw zbadać strukturę tych sądów. Istnienie matematyki i czystego przyrodoznawstwa jako nauk jest faktem – trzeba więc zadać pytanie, **jak (a nie: czy?) są one możliwe**, jakie warunki muszą spełniać występujące w nich sądy.

Słownik

empiryzm

(gr. *empeiria* – doświadczenie) kierunek filozoficzny głoszący, że źródłem wszelkiej wiedzy jest doświadczenie; przedstawiciele francuskiego oświecenia (m.in. Diderot, Wolter) postulowali koncepcję uporządkowanej i powszechnie dostępnej wiedzy opartej na obserwacji oraz akcentowali znaczenie nauk empirycznych w życiu społecznym

metafizyka

(gr. *tá metá tá physiká* – to, co po przyrodzie/ponad przyrodą) termin wieloznaczny, stworzony pierwotnie w odniesieniu do filozofii Arystotelesa, jako dział filozofii zajmujący się bytem jako takim – jego pierwszymi zasadami, przyczynami i strukturą; w tym kontekście kluczowe jest znaczenie, jakie metafizyka uzyskała w XVII w. – nauka o tym, co niematerialne, a więc o tym, co nie podlega zmysłom; Kant rozumiał metafizykę jako naukę o tym, co znajduje się poza doświadczeniem, a w związku z tym może być przedmiotem tylko i wyłącznie wiedzy *a priori*

racjonalizm

(łac. *ratio* – rozum) kierunek filozoficzny, który zapoczątkował Kartezjusz; niezależny i samowystarczalny rozum ludzki odgrywa główną rolę w procesie poznania; jest wyłącznym źródłem wiedzy o świecie

sceptycyzm

(gr. *skeptikós* – wątpiący, krytykujący) pojęcie lub pogląd filozoficzny określające postawę człowieka wątpiącego i krytycznego wobec postrzeganego świata; stanowisko filozoficzne odrzucające możliwość uzyskania wiedzy wiarygodnej i ostatecznie uzasadnionej

transcendentalny

(łac. *transcendentalis, transcendens* – przekraczający) przekraczający granice podmiotu (umysłu) poznającego i odnoszący się do przedmiotu poznania; termin wywodzący się od Immanuela Kanta, który nazwał nim swoją filozofię (idealizm transcendentalny), oznaczający charakter badań nad tzw. apriorycznymi formami oglądu organizującymi ludzkie poznanie

Metafizyka moralności

Polecenie 1

Czym są według Kanta rozum praktyczny i autonomia woli? Jaki jest ich związek?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PtiO6Sidc>

Rozum praktyczny, który jest instancją właściwą do odpowiedzi na drugie z powyższych pytań, nie jest jakąś inną władzą w stosunku do rozumu spekulatywnego; to ten sam rozum, tyle tylko, że w swym praktycznym użyciu zajmuje się, jak Kant powiada, „motywami determinującymi wolę”. Wola to chcenie dążące do urzeczywistnienia jakichś stanów rzeczy, co do których musi dokonać wyboru. Otóż wybór zakłada wolność, ta zaś jest niezbywalną cechą ludzkiego działania. Idei wolności nie sposób wywieść z rozumu teoretycznego, z poznania przyrody, którą rządzi determinizm; wolność to samorzutność i spontaniczność cechująca podmiot ludzki podejmujący działanie. Jest ona koniecznym warunkiem możliwości obarczenia tego podmiotu odpowiedzialnością za jego działanie, możliwości oceny moralnej tego działania, czyli po prostu warunkiem istnienia prawa moralnego. Tymi właśnie warunkami nadania działaniom ludzkich jednostek charakteru moralnego zajmuje się rozum praktyczny.

Kiedy wolny akt ludzkiej woli ma charakter moralny? Żeby odpowiedzieć na to pytanie, trzeba przeanalizować właśnie motywy dokonywania przez wolę wyboru tego, a nie innego działania. Otóż wybór ten polega na opowiedzeniu się przez wolę za odpowiednią maksymą postępowania, a nie po prostu na niczym nieograniczonej dowolności. Przez „maksymę” rozumie Kant subiektywną zasadę pobudzającą wolę każdego jednostkowego podmiotu do działania – tym samym przyjmuje, że wola może działać tylko świadomie, kierując się zrozumiałymi przesłankami. Ale subiektywne zasady, którymi kieruje się każda skończona wola w swych „chceniach”, nie gwarantują jeszcze, że dokonany przez nią wybór będzie dobry moralnie, że ta wola będzie „dobrą wolą”. Sytuacja wolności wyboru sprawia, że możliwy jest wybór zły, który Kant określa

nawet jako możliwość „zła radykalnego”, tkwiącego w człowieku. Owo zło polega na tym, że wola może nie słuchać nakazów rozumu praktycznego i kierować się jakimiś nieracjonalnymi, na przykład niejasnymi zmysłowymi skłonnościami. Tylko wtedy, kiedy maksyma postępowania dyktowana jest woli przez rozum, wola dąży do dobra, a maksyma ta przeobraża się w prawo, którego istotną cechą jest uniwersalność.

Jaka zatem jest relacja między wolną wola a rozumem, skoro wola, by być dobrą, musi podporządkować się rozumowi? Otóż Kant, z pozoru tylko paradoksalnie, określa tę relację mianem „autonomii woli”. Wola działa autonomicznie, a więc niezależnie od leżących poza nią uwarunkowań przyrodniczych i dostępnych w sferze zmysłowej celów, kiedy sama z siebie inicjuje działania; a inicjuje je sama z siebie, kiedy sama znajduje maksymę swojego działania, bez odwoływania się do jakichkolwiek zewnętrznych okoliczności, i kiedy ta maksyma okazuje się prawem rozumu. Tym samym Kant w pewnym sensie zrównuje wolę z rozumem praktycznym. Oczywiście, mówi tu o woli człowieka jako istoty rozumnej, gdyż człowiek jako istota zmysłowa poddany jest różnym skłonnościom popadającym w konflikt z rozumem. Dlatego Kant może powiedzieć, że człowiek powinien być posłuszny temu prawu, a jednocześnie, że wola tylko wtedy, kiedy kieruje się prawem rozumu, jest autonomiczna, czyli naprawdę wolna. W takiej koncepcji możemy niewątpliwie odnaleźć wpływ lektury pism Jeana Jacques’a Rousseau, dla którego, jak pamiętamy, „wola powszechna” była źródłem praw moralnych i ostoją wolności niezależnie od dążeń – choćby i „wszystkich” – wól prywatnych.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Wychodząc od tego zrównania właściwego działania woli z rozumem praktycznym, łatwiej zrozumieć słynne zdanie, od którego zaczyna się *Uzasadnienie metafizyki moralności*:

((Immanuel Kant

Uzasadnienie metafizyki moralności

Nigdzie w świecie, ani nawet w ogóle poza jego obrębem, niepodobna sobie pomyśleć żadnej rzeczy, którą bez ograniczeń można by uważać za dobrą, oprócz jedynie dobrej woli.

Źródło: Immanuel Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, przeł. M. Wartenberg.

Polecenie 2

W jaki sposób Kant interpretuje nieśmiertelność i jak wiąże ją z Bogiem?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PtiO6Sidc>

Pojawiają się też w etyce Kanta jeszcze inne określenia treściowe. Otóż filozof powraca do regulatywnego użyciu dwóch spośród idei czystego rozumu, mianowicie idei nieśmiertelności duszy i idei Boga. Czyni tak, by wytłumaczyć, dlaczego ludzie, mimo dysponowania swobodą wyboru (a więc możliwością wyboru zła), odczuwają doskonalenie się moralne jako cnotę oraz dlaczego spełnianie moralnego obowiązku łączy się powszechnie z nadzieją na osiągnięcie szczęścia.

Po pierwsze, dostosowywanie indywidualnej woli do prawa moralnego to proces ciągły, polegający na doskonaleniu się moralnym. Ten proces trwa jednak właściwie w nieskończoność, bo istota rozumna, jaką jest człowiek, ze względu na swoją równoczesną przynależność do świata zmysłów okazuje się niezdolna do zachowania całkowitej zgodności swej woli z prawem moralnym „w żadnej chwili swego istnienia”. W tej kwestii wymagany jest nieustanny postęp. Czytamy zatem: *Ten nieskończony postęp możliwy jest jednak tylko przy założeniu nieskończonego trwania nadal istnienia i osobowości tej samej rozumnej istoty (co nazywa się nieśmiertelnością duszy).*

Nieśmiertelność okazuje się zatem przesłanką sensowności dążenia do doskonałości moralnej. Nie może jej wykazać rozum w swym użyciu teoretycznym, ale ponieważ idea nieśmiertelności jest nierozłącznie związana z prawem moralnym, staje się koniecznym postulatem rozumu praktycznego.

Po drugie, ideałem rozumu praktycznego jest pojęcie „najwyższego dobra”, łączące w sobie dobro wynikające z wypełniania prawa moralnego, a więc cnotę, z poczuciem szczęśliwości. Szczęśliwość określa Kant jako *stan rozumnej istoty w świecie, której w całości jej istnienia wszystko wiedzie się zgodnie z jej życzeniem i wolą* (Krytyka praktycznego rozumu, jw.). Ale rozumna istota żyjąca w świecie, czyli człowiek, nie jest jego twórcą i nie może zapewnić koniecznej zgodności między wymogami rozumu a naturą fizyczną, czyli dostarczyć życiu cnotliwemu gwarancji szczęścia. Gwarancji tej może udzielić tylko istota rozumna, działająca z przyczynowości swej woli i będąca

jednocześnie twórcą całej natury. Innymi słowy, jest to Bóg pojmowany tutaj jako możliwość dobra najwyższego (a nie jako wynik dowodu), jako konieczny postulat rozumu praktycznego. Tylko w świecie, którym rządzi Bóg, można się spodziewać pogodzenia moralności ze szczęśliwością.

Postulaty te nie unieważniają krytyki metafizyki, którą Kant przeprowadził wcześniej. Metafizyka moralności to nadal nie jest nauka w sensie analogicznym do przyrodoznawstwa. Postulaty rozumu praktycznego nie aspirują do przedmiotowej realności. Są one wyobrażeniami, które wypełniają moralne działania treściowym sensem i nadają spójność systemowi etycznemu. Nie znaczy to, że idea nieśmiertelności i idea Boga są niezbędne do tego, żeby człowiek mógł rozpoznać swój moralny obowiązek – bo zdaniem Kanta dzieje się to autonomicznie, bez przyjmowania z góry tych założeń. Zarazem jednak przestrzeganie prawa moralnego prowadzi do religii – dla ludzkiego rozumu nie jest bowiem obojętny ostateczny wynik doskonalenia moralnego i możliwa harmonia między działaniem moralnym a porządkiem przyrodniczym. Jest to jednak religia w obrębie samego rozumu – jak głosi tytuł odpowiedniego dzieła Kanta – religia wyprowadzająca czczenie Boga z wypełniania prawa moralnego, a nie z jakiegoś historycznego objawienia. Nie dlatego mamy być moralni, że uznajemy nieśmiertelność duszy i istnienie Boga, ale dlatego możemy wierzyć w nieśmiertelność i w Boga, że jesteśmy istotami zdolnymi do moralności. Każdą inną formę religijności nazywa Kant „fetyszyzmem”. To stanowisko Kanta znalazło wyraz w jego słynnym aforyzmie z *Krytyki praktycznego rozumu*: *Dwie rzeczy napełniają umysł coraz to nowym i wzmagającym się podziwem i czcią, im częściej i trwalej nad nimi się zastanawiamy: niebo gwiaździste nade mną i prawo moralne we mnie.*

W tekście wykorzystano fragmenty źródła: Immanuel Kant, *Krytyka czystego rozumu*, przeł. R. Ingarden.
Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film edukacyjny

Okiem eksperta

Przekonaj się, co na temat metafizyki Kanta powiedział ekspert.

Polecenie 1

Wysłuchaj wykładu i wytłumacz, w jaki sposób Kant zmienił metafizykę.

Wystąpił błąd

Film edukacyjny. *Kant jako następca Kartezjusza*

Wykłada prof. Jacek Migasiński.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Kant jako następca Kartezjusza..*

Polecenie 2

Jakie są warunki zdobywania wiedzy według Kanta?

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

W jaki sposób na człowieka oddziałują idee czystego rozumu?

Praca domowa

Zinterpretuj słowa niemieckiego poety Friedricha Hölderlina: „Kant jest dla naszego narodu Mojżeszem, który wiezie go z egipskiego uśpienia na wolną,

| samotną pustynię swych spekulacji filozoficznych i przynosi mu ze świętej góry
potężny kodeks praw”.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Klasyczna filozofia niemiecka: Immanuel Kant – uprawnienia rozumu

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

6. Immanuel Kant. Uczeń:

- 1) objaśnia, na czym polega „przewrót kopernikański” w filozofii i transcendentność jego epistemologii;
- 3) podaje rozwiązanie przykładowego problemu moralnego, wykorzystując obie formuły imperatywu kategorycznego;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia postać i założenia filozofii Immanuela Kanta;
- opisuje zakres filozoficznych zainteresowań Kanta.
- ocenia wkład Kanta w rozwój europejskiej filozofii.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- śniegowa kula;
- metoda niedokończonych zdań;
- praca z tekstem;
- praca z multimediami.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Klasyczna filozofia niemiecka: Immanuel Kant – uprawnienia rozumu”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 1 z sekcji „Film edukacyjny” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.
2. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z medium w sekcji „Audiobook”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie i wyświetleniu e-materiału, odczytuje uczniom temat zajęć oraz cele, a następnie prosi, by na ich podstawie uczniowie sformułowali kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel odczytuje pytanie znajdujące się we wprowadzeniu do e-materiału wyświetlonego na tablicy: Na czym polega wielkość Immanuela Kanta? Dlaczego nazywa się go filozofem wszechczasów? Prosi uczniów, aby w parach rozpoczęli wstępną dyskusję na ten temat. Uczniowie dzielą się swoimi spostrzeżeniami na forum, a wybrana osoba zapisuje najważniejsze spostrzeżenia i wnioski z dyskusji na tablicy.

Faza realizacyjna:

- Śniegowa kula.** Nauczyciel informuje uczniów, że będą poszukiwać odpowiedzi na pytanie: Czym charakteryzuje się filozofia transcendentalna?. Mówi, że uczniowie będą pracowali metodą kuli śniegowej:
 - najpierw indywidualnie opracują odpowiedź na zadane pytanie,
 - potem połączą się w pary, porównają swoje propozycje i spiszą na osobnej kartce listę swoich wspólnych rozwiązań,
 - następnie uczniowie zgromadzą się w czwórkach i w podobny sposób skonfrontują swoje stanowiska, a zebrane rozwiązania zapiszą na nowej kartce,
 - w dalszej części uczniowie połączą się w jeszcze liczniejsze grupy, aż wobec postawionego problemu wypowie się cała klasa. Wszystkie uzgodnione na forum całej klasy odpowiedzi wraz z argumentami zostają zapisane na tablicy.Po wykonaniu zadania i ustaleniu wspólnie przez uczniów rozwiązania/odpowiedzi nauczyciel weryfikuje ją i w razie potrzeby uzupełnia.
- Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi na pytania:
 - grupa 1: Czym jest według Kanta rozum praktyczny i autonomia woli? Jaki jest ich związek?
 - grupa 2: W jaki sposób Kant interpretuje nieśmiertelność i jak wiąże ją z Bogiem?. Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
- Praca z drugim multimedium.** Nauczyciel odtwarza materiał filmowy z sekcji „Film edukacyjny”. Tym razem uczniowie pracują indywidualnie nad poleceniami 1 i 2. Następnie na podstawie odpowiedzi uczniów nauczyciel inicjuje dyskusję wokół treści multimedium.
- Uczniowie wykonują ćwiczenia interaktywne z sekcji „Film edukacyjny”. Wyniki pracy omawiane są na forum i komentowane przez nauczyciela.
- Uczniowie, na podstawie wiedzy zdobytej przed lekcją oraz podczas lekcji, układają trzy zadania quizowe związane z tematem zajęć, które następnie dają do rozwiązania wybranej osobie z klasy. W ten sposób utrwalają zdobytą wiedzę i umiejętności.

Faza podsumowująca:

- Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli?
- Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Zinterpretuj słowa niemieckiego poety Friedricha Hölderlina: *Kant jest dla naszego narodu Mojżeszem, który wiedzie go z egipskiego uśpienia na wolną, samotną pustynię swych spekulacji filozoficznych i przynosi mu ze świętej góry potężny kodeks praw.*

Materiały pomocnicze:

- Immanuel Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg, Warszawa 1971
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, tom 2, Warszawa 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Audiobook” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.